

otsailaren 4a

AGATE DEUNA SANTA AGUEDA

4 de febrero

AURKIBIDEA

1. JAIA

Kokapena

Jaiaren tradizioa eta zentzuak

Zeinek eta zeinengana

2. ERRONDA ETA ESKEA

3. ELEMENTU OSAGARRIAK:

JANTZIAK, MAKILAK, ARGIA, SAKIAK

4. KANTUAK

Kultura saila
Departamento de Cultura

Udal Folklore Akademia
Academia Municipal de Folklore

ÍNDICE

1. LA FIESTA

Localización

Tradición y sentidos de la fiesta

Quiénes y para quiénes

2. LA RONDA Y LA CUESTACIÓN

3. LOS ELEMENTOS ACCESORIOS:

EL VESTUARIO, MAKILAS, FAROL, CESTAS

4. LAS CANCIONES

1 JAIA

KOKAPENA

Otsailaren 5ean ospatzen du Eliza Katolikoak Santa Ageda eguna. Euskal Herriko leku gehienetan, herri-tradizioz, bezperan hasten da jaiaren ospakizuna, hau da, otsailaren 4ko iluntze-aldera. Gure inguruan ez ezik, beste leku batzuetan ere ospatu izan da Santa Ageda bezpera, baita gurean baino bizikiago ere, Galizian eta Portugalen, bereziki.

Geuri dagokigunez, berriz, esan liteke Euskal Herri osoan ospatzen dela edo ospatu izan dela Santa Ageda; hala ere, leku eta garai guztietan ez zaio zentzu berbera eman izan.

JAIAREN TRADIZIOA ETA ZENTZUAK

Joaquín Jiménez folklorista arabarrak erronda eta eske jaien multzoan kokatzen du Santa Ageda ospakizuna, eta honako zentzu hauek aitortzen dizkio:

● Zentzu erlijiosoa

“Santa Ageda jaiak, logiko denez, sakonenean badu zentzu erlijiosoa, santa horri gorazarre egitea, nahiz eta zentzu hori ia erabat galdua den probintzia osoan. Santa Ageda egunean Arabako herri guztietan izaten ziren elizkizunak, meza eman eta prozesioa egiten zen santa horren irudia eramanik. Han-hemenka koloretako zapiak jartzen zizkioten neskek apaingarri gisa irudiari. Gero, elizkizunak bukatutakoan, mutilek hartzen zituzten zapi horiek, jairako apaingarri eta beren neskaren erregali gisa.”

● Anaitasun-zentzua

Isidoro Ruiz de Arbulok, Revista Bascongada aldizkarian, bere garaiko mutilen ohitura azaltzen du: “urtarrila bukaera iristean, herri eta auzuneetako mutilak bildu egiten dira eta taldeak

1

LA FIESTA

LOCALIZACIÓN

La Iglesia Católica celebra la festividad de Santa Agueda el día 5 de Febrero. En la tradición popular de la mayoría del país, esta fiesta comienza a celebrarse la víspera, esto es, al anochecer en la tarde-noche del 4 de Febrero. La víspera de Santa Agueda se ha celebrado no solamente en nuestro entorno, sino también en otras zonas, incluso con mayor relieve, en Galicia y Portugal especialmente.

Centrándonos en Euskal Herria, Santa Agueda se celebra o se ha celebrado en prácticamente toda su geografía, si bien con diferentes sentidos según la zona y las épocas.

TRADICION Y SENTIDOS DE LA FIESTA

El folklorista alavés Joaquín Jiménez enmarca Santa Agueda dentro de las fiestas de Ronda y Cuestación, y da a la celebración de Santa Agueda los siguientes sentidos o significaciones:

- **Sentido religioso**

“La fiesta de Santa Agueda tiene el lógico fondo religioso de honrar a la santa, que prácticamente se ha perdido en toda la provincia. Ese día en todos los pueblos alaveses se celebraban funciones religiosas consistentes en misa y procesión con la imagen de la santa. En algunos lugares esta se adornaba con pañuelos de colores que ponían las mozas. Acabada la función, eran los mozos quienes los tomaban como adorno festivo y obsequio para sus respectivas mozas”.

- **Sentido de fraternidad**

Isidoro Ruiz de Arbulo en la revista *Bascongada*, describe así la costumbre de los mozos de su tiempo: “al acercarse el fin de enero, los mozos de los pueblos, aldeas y barriadas se reúnen y forman grupos no muy numerosos, nombran o eligen a su

eratzten dituzte, ez oso handiak, beren zuzendaria edo guztien buru izango den bertsolaria izendatu edo hautatzen dute, eta Santa Ageda bezperako eskeari ekiteko ordua jartzen dute. Behar dituzten prestakuntzak egin ondoren, erabakitako ibilbidean barrena abiatzen dira, eta seinalatutako lehen etxearen aurrean gelditzen dira. Han, biribilean jarrita eta konpasa markatzeko makilekin lurrean jotzen dutela, kantuan hasten dira.”

● **Mutil sartzea**

Joaquín Jiménezek azaltzen digu hau ere:

“Herri guztietan izaten zen Mutil Elkarte bat, teorikoa baino gehiago praktikoa, eta hartarako sarrera formala egin gabea zenari ez zioten uzten mutilen meriendetan, herriko jaietan eta, are gutxiago, Santa Ageda jaietan parte hartzen. Izan ere, Santa Ageda jaia beti izan da mutilen jaia.”

● **Konjurio-zentzua: Kanpaiak jotzea, zahagiak erretzea...**

Jimeno Juriok azaltzen digu jaiaren zentzu hori, “Folklore de Alsasua” liburuan. Honela dio:

“Urtean zehar hondatutako zahagi eta zahatoak gordetzeko ohitura zegoen garai batean. Santa Ageda bezpera iristean, su ematen zieten nekazariak kalean, eta korrika eraman ohi zituzten soroetara, zatika, haiek sutatik eta izurri kaltegarrietatik babesteko. Garia, gau horretan, belar izateari utzita, gari izaten hasten dela esan ohi zen.”

Eta honela dio aurrerago:

“Gero kanpandorrera igotzen ziren mutilak, kanpaiak jotzera, eta neskak herrian barrena ibiltzen ziren, koplak kantatzen. Parrokiak pegar bat ardo ematen zien urtero kanpai joleei”.

Ildo horretatik, hona Joaquín Jiménezek dioskuna:

“Dagoeneko ez da ospatzen antzinakoa, Kristo aurrekoa, bide den errito zahar bat: kanpaiak jotzea. Gau osoan aritzen ziren horretan mutilak Santa Ageda bezperan. Tradizio handia zuen ohitura horrek, eta, dudarik gabe, konjurio-egiteko modu

director o bersolari que ha de capitanearlos y fijan la hora en la que han de dar principio a la postulación de la víspera de Santa Agueda. Hechos los preparativos necesarios, salen al recorrido fijado deteniéndose frente a la primera casa señalada. Allí, en corro y llevando makillas con cuyo extremo golpean el suelo a compás, comienzan a cantar”.

● **Entrada de Mozo**

Otra vez Joaquín Jiménez nos relata:

“En todos los pueblos existía, más práctica que teórica, una Sociedad de Mozos, de tal suerte que, quien no había hecho su entrada formal en ella, no era admitido a tomar parte en las meriendas de mozos, en las fiestas patronales y menos aún en la fiesta de Santa Agueda, que se ha considerado siempre la fiesta de mozos por antonomasia.”

● **Sentido conjurante: Toque de campanas, quema de pellejos...**

Jimeno Jurio describe de la siguiente manera este sentido de la fiesta en su obra *Folklore de Alsasua*:

“En el pasado era costumbre durante el año guardar los pellejos, botas y odres inservibles. Llegada la víspera de Santa Agueda, los labradores los encendían en la calle y los llevaban corriendo en pedazos hasta los sembrados para protegerlos del fuego y de las plaga perniciosas. Se decía que esta noche el trigo deja de ser hierba y comienza a ser trigo”.

Y más adelante:

“Después los mozos subían a la torre a repicar las campanas y las muchachas recorrían el pueblo cantando coplas. La parroquia obsequiaba cada año a los repicadores con un cántaro de vino”.

Joaquín Jiménez detalla en este sentido:

“Ha dejado de celebrarse un tan antiquísimo rito que pudiera llevar a la fiesta a la época precristiana, es el toque de campanas que, durante toda la noche, realizaban los mozos en la víspera de Santa Agueda. Era un toque tradicional, de indudable carácter

bat zen, Gazkiaren izpirutua uxatzeko zaratak egiteko ohitura aspaldikoa izaki, neguko jai-ospakizunetan”.

ZEINEK ETA ZEINENGANA

Esquarki, hemen “mutil” deitu ditugun eta erdaraz “mozo” esan ohi zaien horiek herriko mutil ezkongabeak izan ohi ziren. Horiek izaten ziren, maizenik, jaiak prestatu eta burutzen zutenak.

Erdarazko “mozo” hitz hori, zenbait lekutan, dena delako urtean soldadutzara joan behar zuten gazteez hitzegitean bakarrik erabili izan da. Horrela, Altsasun, urteko “mozo”ek ospatzen zuten Santa Ageda jaia, hau da, beste leku batzuetan “kinto” izenez ezagutu izan direnek.

Erronda etxe jakin batzuetara egin ohi zen. Arrazoi bategatik edo besterengatik aukeratzen zituzten bisitatu beharreko etxeak urtero. Izan ere, ezin dugu ahaztu errondaren helburuetako bat eskea dela, alegia, anaitasun merienda nahiz afaria egiteko (edo beste zerbaitetarako) dirua edo beste biltzea.

2

ERRONDA ETA ESKEA

Joaquín Jiménez-ek dioskunez, inguruko etxeetara bisita egiten da erronda-jaietan, atarietan kantatu eta, trukean, “jatekoren bat” jasotzeko. Jaiaren ardatza, horrelakoetan, erronda bera da, eta ordainetan jasoko dena mutilak hartara bultzatzen dituen. Ezinbestekoak dira, hortaz, bi elementu horiek halako ospakizunetan: erronda eta eskea.

Alfredo Feliú Corcuera-k honela laburtzen du Santa Ageda jaia:

“Han-hemenka aski zabaldua dagoen antzinako jai-ospakizuna da Santa Agedakoa, Kataniako martiriaren gorazarrez egiten dena, gauean, animazio handian. Euskal Herriko herri

conjurante, unido a la práctica de hacer ruidos para espantar al espíritu del mal. Era este un rito celosamente practicado por los pueblos primitivos dentro de los que componían las llamadas Fiestas de Invierno”.

QUIÉNES Y PARA QUIÉNES

Generalmente, y con precaución señalaremos que, por “mozos” suele entenderse a los jóvenes solteros de la localidad, que, por norma general, habitualmente tienen bastante que ver como colectivo en la preparación y realización de buena parte del calendario festivo.

El sustantivo “mozo” se ha aplicado en algunas zonas exclusivamente para designar a aquellos jóvenes que en un año determinado debían cumplir el servicio militar. De esta manera en Alsasua celebran la fiesta de Santa Agueda los mozos de ese año; es decir, los que en otras zonas se denominan “quintos”.

En cuanto al o los destinatarios de la ronda o de la cuestación, podemos decir otro tanto. Lo que sí parece claro es que la ronda se dedica a unas personas determinadas, que pueden variar en diferentes años y que en cualquier caso interesan, por unos u otros motivos, a quienes realizan la ronda. No debemos olvidar que uno de los fines de la ronda es la cuestación que se realiza con intención de celebrar una merienda o cena de hermandad o cualquier otra finalidad.

2

LA RONDA Y LA CUESTACIÓN

Joaquín Jiménez señala que en las fiestas de Ronda se realiza una visita a los domicilios de la vecindad, se canta en las puertas y se recibe por ello alguna “pitanza”. En ellas, la Ronda es la manifestación principal de la fiesta, y la cuestación, el móvil fundamental de rondar, por lo que Ronda y Cuestación son los elementos imprescindibles para su correcta celebración.

askotan, abeslari talde handiak atera ohi dira, abesbatzak osatuz, herri-kantu ederrak kantatzera. Eskean ibili ohi dira, baserriz baserri eta auzoetan barrena.

Eskearen helburua anaitasun merienda edo afari bat egiteko behar dituztenak eskuratzea izan ohi da; hala ere, bestetarako ere izan daiteke eskea”.

3

ELEMENTU OSAGARRIAK: JANTZIAK, MAKILAK, ARGIA, SASKIAK

Seguraski, galdetuz gero zein diren Santa Agedako errondak bere-bere dituen elementuak, erantzun hauek jasoko genituzte, oro har: abesbatza, mutil-taldeak, kaikuak, bufandak, txapelak, abarkak, argiak, makilak, saskiak, lukainka, arraultzak..., eskea, dirua, afaria, merienda, olgeta eta, azken aldi honetan, ikasketa-bidaia.

Elementu horiek guztiek festaren apaingarri-edo dira. Horietako bakoitza bere aldetik hartuta, ez dira aski Santa Ageda jaia irudikatu edo iradokitzeke, eta bat bera ere ez da ezinbestekoa ospakizunean. Hortaz, garrantzi desberdina eman ohi zaie batzuei eta besteei leku batzuetan eta bestetan.

Elementu horietakoren batek justifikaziorik izango zuen leku eta garairen batean. Argiak, esate baterako. Beste batzuk, berriz, Santa Agedako errondaren tradizioaren sinbolo bezala justifikatzen dira gaur egun.

Ezin aipatu gabe utzi, hala ere, makilak. Horien justifikazioa, tradiziozko erabileran, haxe izan daiteke: ilunpean ibili behar izaten zuten mutilek bideetan barrena, baserriz baserri, eta lagungarri gertatzen zitzairen makila horretarako. Bide batez, kantuaren akonpainamendu gisa era erabiltzen zuten. Azken urte hauetan, gure inguruan, ikusi ahal izan dugu nola mutilek, “tradizioa” bete nahirik edo, ikaragarritzko makiltzarrak eraman ohi dituzten, zenbaitetan eraikitzen ari diren eraikinen batetik edo hartutakoak. Horiek ez diote inori laguntzen bidean aurrera

Alfredo Feliú Corcuera resume la fiesta de Santa Agueda de la siguiente manera:

“Fiesta ancestral de ámbito amplio y disperso que, en la animada noche que celebra la memoria de la mártir de Catania, ve salir, por numerosas localidades de las provincias vascas, nutridas comparsas de cantores que entonan a coro hermosas composiciones populares. Suele acompañarse de cuestación a caseríos, barrios y transeúntes.

El objeto de la cuestación suele ser la obtención de medios para celebrar una merienda o cena de hermandad, si bien pueden existir otras, de carácter benéfico y en alguna ocasión incluso de carácter lucrativo”.

3

LOS ELEMENTOS ACCESORIOS: EL VESTUARIO, MAKILAS, FAROL, CESTAS

Seguramente, si hiciésemos la pregunta de cuáles son los elementos que caracterizan a la Ronda de Santa Agueda, en las contestaciones, de manera casi general encontraríamos entre otros los siguientes elementos: Coro, Mozos, Canción, Kaikus, Bufandas, Txapelas, Abarcas, Farol, Palos, Cestas, Chorizo, Huevos..., Cuestación, Dinero, Cena, Merienda, Juerga y últimamente, Viaje de Estudios.

Todos y cada uno de estos elementos contribuyen a pincelar algo que podríamos describir como el decorado de la fiesta. De manera aislada, uno a uno, ninguno de ellos constituye por sí mismo la fiesta de Santa Agueda. De la misma manera que cada uno de ellos no es imprescindible para la celebración, así también existen claras diferencias en cuanto a la importancia de su presencia en la fiesta o no.

Alguno de estos elementos ha podido tener su justificación en según qué lugar y momento. Así por ejemplo el farol. Otros se justifican en la actualidad como símbolo tradicional de la Ronda de Santa Agueda. Varios de ellos suponen una alternancia

egiteko orduan, eta, orobat, ezin diote musikari segitu, zaila gertatzen baita horiek behar bezala mugitzea, eta gehienetan ez dute erronda bukatu ere egiten, edozein bazterretan botata geratzen baitira, eta ez da harritzekoa hala gertatzea, ez baita benetan eroso gertatzen horiek aldean eramatea. Hitz batean, baldintza horietan izatekotan, ez du merezi, tradizioa gorabehera, erabat alferreko izango den elementu bat eskuratzen denbora galtzeak.

Agian baten batek "garbizaleegi"tzat joko bagaitu ere, eta hala gertatzea nahi ez genukeen arren, hona Santa Ageda ospakizuna mugatzeo balio lezaketen zenbait koordinada:

- **Kantua.** Badira zenbait doinu, propio Santa Agedakoak. Bakoitzak letra bat baino gehiago du, eta,aldi berean, letra bakoitza doinu bati baino gehiagori egokitu dakioke. Komenigarria da alde zurretik aukeratzea interpretatuko direnak eta gutxinezko entseiuak egitea, prestakizun gisa. Ez da ahaztu behar zer edo zer ematea nahi dugun pertsoneri eskaintzeko izango dela kantua.

- **Erronda.** Komenigarria litzateke abesbatzak egingo duen ibilbidea finkatzea. Herri txikietan ez da arazo, etxe guztiak kurrutzen baitira, banan-bana. Hirietan hori ez da posible. Komenigarria da, beraz, ibilbidea finkatzea, baita bisita egingo zaien pertsona, erakunde eta zentroak alde zurretik erabakitzea ere. Orobat, horiei berei, bisitaldia egiteko asmoaren berri alde zurretik ematea komeni da. Erronda egitean, leku batetik bestera joatean, ez da sekula sobera izango musika, lagungarri gisa.

- **Jantziak, osagarriak.** Uste dugu erabat libre jokatu behar duela taldeak gorago aipatu ditugun elementu tradizionalak erabiltzeari dagokionez.

- **Eskea.** Horixe da errondaren helburu. Eskuratzen dena gauza askotarako erabil daiteke, eta mutil taldearen asmoak izango du hor zeresana: merienda bat, afari bat, onegintzako donazio bat nahiz ikasketa-bidaia bat. Horiek guztiak eta antzekoak, denak dira egoki.

mutua, sobre todo los derivados de los objetivos y justificación de la Ronda.

No nos resistimos a hacer un comentario sobre los palos o makilas. Su justificación en el uso tradicional puede deberse a una necesidad como bastón de apoyo en los caminos que los mozos debían recorrer, a oscuras, de caserío en caserío. A la par se utilizaba como bastón de ritmo de acompañamiento a la canción. En los últimos años, en nuestro entorno, hemos podido comprobar como los mozos, en un intento por cumplir la "tradicción" llevan en la Ronda de Santa Agueda unos verdaderos matrucos, en ocasiones "rescatados" de algún edificio en construcción, que ni ayudan en el camino, ni acompasan la melodía por la dificultad de su manejo y que la mayoría de las veces ni siquiera terminan la ronda al ser abandonados en cualquier esquina, debido a la incomodidad que supone su transporte. En resumen, en estas condiciones no merece la pena, por mucha tradición que sea, perder el tiempo en hacerse con un elemento totalmente inútil.

Con temor a ser tratados como excesivamente "puristas" y sin ninguna intención de ello, señalamos a continuación una serie de coordenadas que pueden enmarcar la celebración de Santa Agueda:

- **Canción.** Existen varias melodías propias de Santa Agueda. Cada una de ellas tiene más de una letra, y estas son aplicables a su vez a varias melodías. Conviene seleccionar previamente cuál o cuáles se van a interpretar y realizar un mínimo de ensayos preparatorios. No debemos olvidar que la canción se ofrece a aquella o aquellas personas de las que pretendemos conseguir algo.

- **Ronda.** Sería conveniente señalar el recorrido a efectuar por el coro. En localidades pequeñas no es problema, se recorren una a una todas las casas. En medios urbanos esto es imposible. Es conveniente por lo tanto fijar el recorrido e incluso señalar a aquellas personas, entidades o centros que van a ser visitados, anunciando previamente la visita que realizará el coro. Durante la ronda, y en el traslado de un lugar a otro, no está demás que se haga acompañado de música.

4 KANTUAK

Lehenik, Resurrección María de Azkuek "Cancionero Popular Vasco" obran jasotako lau doinu aurkezten ditugu.

Ondoren, Santa Agedako kanturik hedatuenaren zazpi bertsio desberdin aurkezten dira. Linea melodikoan, armonian edo ahots bakarrak nahiz gehiagoz kantatzeko prestatuak diren, horretan dira ezberdin. Bertsio horietako bakoitza letra bat edo bat baino gehiagoz lagundurik doa. Letra batzuk berdinak dira bertsio bat baino gehiagorako. Edonola ere, printzipioz ez dago inolako arazorik melodia eta letra ezberdinak konbinaturik erabiltzeko.

Azkenik Santa Agedari eskainitako kantu bat aurkezten da, Manuel Lekuonak Oiartzunen jasotakoa.

Osagarri gisa, hainbat letra ematen dira, nahiz eta horien doinua eskaintzerik ez dugun. Joaquín Jiménezek eta Isidoro Ruiz de Arbulok argitaratu zituzten batzuk eta besteak.

Erabilerari dagokionez, inguru bat edo bestea izan aldeak izaten diren arren, esan dezakegu gurean gehien erabiltzen diren bertsioak 7 eta 9 zenbakiz seinalatutakoak direla. Berdinak dira biak, salbu eta lehena ahots bakarrerako prestatua dela eta bigarrena, berriz, hiru ahotsez kantatzeko. Letrei dagokienez, aldiz, bertsio batean nahiz bestean aurkezten den lehena da erabiliena, eta, horiekin batera, Jiménezek 11. zenbakian euskaraz eskaintzen duena.

- **Vestuario, accesorios.** Creemos que debe quedar a libre criterio del grupo la utilización de los elementos tradicionales que mas arriba se han citado.

- **Cuestación.** Es el objeto de la ronda. El destino que se dará a lo que Joaquín Jiménez llama "pitanzas", es decir a lo recogido en la cuestación es variable y depende de las intenciones del grupo de mozos: una merienda, una cena, una donación benéfica o un viaje de estudios. Cualquiera de ellos, es absolutamente adecuado.

4

LAS CANCIONES

Presentamos en primer lugar cuatro melodías diferentes recopiladas por Resurrección María de Azkue en su obra *Cancionero Popular Vasco*.

A continuación se presentan cinco versiones diferentes de la canción mas divulgada de Santa Agueda. Las versiones difieren en algunos casos en su línea melódica, en su armonía o en su preparación para una o mas voces. Cada una de estas versiones viene acompañada de una o más letras. Algunas de estas son idénticas para varias versiones. En cualquier caso no existe problema alguno en utilizar combinadamente las diferentes melodías y letras.

Por último se presenta una canción dedicada a Santa Agueda y recogida por D. Manuel Lekuona en Oiartzun. Se complementa con varias letras, sin que podamos facilitar la melodía de las mismas, que publicaron en su día Joaquín Jiménez por una parte e Isidoro Ruiz de Arbulo por otra.

Por razón de utilización, y siempre dependiendo del entorno, podemos decir que en nuestra zona las versiones más habituales son las señaladas con los números 7 y 9, ambas idénticas a excepción de la preparación a una voz en la primera y a tres voces en la segunda. En cuanto a las letras, la más utilizada es la primera de las presentadas en ambas versiones y la que en euskera ofrece Jiménez en el número 11.

1. SANTA AGATA ANDERE

AMIKUZE (BENAFARROA)

Santa Agata andere
aurten bezala gero ere,
Santa Agatak egortzen gaitu
badukezun deus ere.

Goazen goazen hemendik
hemen eztuk
xingarrik
etxe huntako gazitegian
saguak umeak egintik.

*Cancionero Popular Vasco. Resurrección María de Azkue.
XI. Canciones de Ronda. nº 976.*

2. SANTA YAGEDA

DE BALBINA BERASALUZE, DE GETARIA (GIPUZKOA)

Santa Yadega, Yageda,
biar da Santa Yadega,
biar da Santa Yageda eta,
gaur aren bezpera gaba.
Bere baimena eskatzen
diot etxeko jaunari
Santa Yagedaren ontasunak
erakustera noa ni

Zapata txuri paperez,
euriak jota bat ere ez,
errian damak ba dira baina
zue bezelakorikan ez.
Ole ta ola etxekotxuak
jotzen ditut nik gaur atea,
jotzen ditut nik atea eta
konsola bediz jenteak.

*Cancionero Popular Vasco. Resurrección María de Azkue.
XI. Canciones de Ronda. nº 977.*

3. SANTA YAGEDA

DE OTXANDIANO (BIZKAIA) Y VARIANTE DE OLAZAGUTIA

Santa Yageda, Yadega,
biar da Santa Yageda,
biar da Santa Yageda eta,
gaur aren bezpera gaba.
Libertatea eskatzen diot
etxeko printzipalari
Santa Yagedaren alabantzek
kantutzerara noa.

Grazia diot eskatzen
Santa bedeinkate oni
kristiandadean onen izena
beti bedeinkatu bedi.
Emoizu bada emoizu,
baldin emongo ba duzu.
aize au bere otza dago
lagunok bere irritu.
Andra Santearen amore arren
limosna on bat eiguzu.

*Cancionero Popular Vasco. Resurrección María de Azkue.
XI. Canciones de Ronda. nº 978.*

3. SANTA YAGEDA (BIS)

VARIANTE DE OLAZAGUITA (NAFARROA)

JOSEFA BENGOETXEA

Libertatea eskatzen diot
etxeko printzipalari
Santa Yagedaren alabantzak
kantatutzera noa ni.

Graziaz diot nik ipini
Santa bedeinkatu on ori
kristiandadean onen izena
beti santifika bedi.

4. SANTA YAGEDA

DE GERNIKA (BIZKAIA). COMUNICADA POR S.ALTUBE
Y VARIANTE DE ALSASUA (NAFARROA) DE MARIA
ANGELA ARTZA

Santa Yageda, Yageda,
biar da Santa Yageda,
biar da Santa Yegeda eta
gaur aren bezperea da.

*Cancionero Popular Vasco. Resurrección María de Azkue.
XI. Canciones de Ronda nº 979.*

4. SANTA YAGEDA (BIS)

VARIANTE DE ALSASUA (NAFARROA) DE MARIA
ANGELA ARTZA

Santa Yegeda, Yageda,
giltza aundien yabea
giltza aundiak artu ezkeru
eguzu limosnenea.

5. SANTA AGEDA

1

Zorion etxe ontako denoi!
Oles egitera gatoz;
aterik ate oitura zaharra
aurten berritzeko asmoz.
Ez gaude oso aberats diruz
ez ta ere oñetakoz;
baña eztarriz sano gabiltza
ta kanta nai degu gogoz.

2

Santa Ageda bezpera degu
Euskalerriko eguna,
etxe guztiak kantuz pozteko
aukeratua deguna.
Santa maitea gaur artu degu
gure bideko laguna;
aren laguntzaz bete gentzake
egun ontako jarduna.

3

Siziliako ugarte ederrak
emana degu lorea,
an jaio bai zan gure Ageda,
zorioneko gaztea.

Txikitatikan gogoz artu zun
Jesukristoren legea;
maitasun onek ekarri zion
biotzeko poz betea.

4

Edertasunez Jaunak apaindu
zuan Ageda gaztetan;
aren begiak izan bi ziran,
arpegi gogo aretan.

Gizon gaiztoen griña zitalak
esna zitzaken benetan;
laister izutu zan Kintziano
Agedaren ederretan.

5

Agedak bere maite bakarra,
Jesus aukeratu zuan:
orregaitikan beste maiterik
etzan arentzat munduan.

Kintzianoren eske guztiak
errez baztatu zituan:
baña agintari gaizto arek
kristautzat salatu zuan.

6

Emakume gaizto baten mende,
sartu zuten giltzapean,
Agedaren biotz garbi ura
zikin ote zezaken.

Alperrik baña alegindu zan
andra lizuna lanean:
onek esanak etziran sartu
Agedaren biotzean.

7

Amorro biziz oñutsik jarri
dute Ageda zintzoa,
txingar gorien gañean gero
ibil-arazi gaxoa:
ondoren bular bat ebakita,
uzte dute urratua:
baña Jainkoak biurtu zion
gau artan bular mindua.

8

Alperrik gizon gaiztoak zuten
oñazez erdi-illik utzi:
Jesukristoren maitasun artan
etzuan iñola etsi:
otoi gozotan gogoa ixuriz
mundu ontatik igesi,
zeruetako zori ederra
betiko zuan irabazi.
andra lizuna lanean:
onek esanak etziran sartu
Agedaren biotzean.

6. SANTA AGEDA

1

Zorion etxe ontako denoi
Oles egitera gatoz.
Aterik ate oitura zarra
aurten berritzeko asmoz.
Ez gaude oso aberatz diruz
ezta ere onetakoz,
baña eztarriz sano gabiltza
kanta nai degu gogoz.

2

Santa Ageda bezpera degu
Euskalerriko eguna
etxe guztiak kantuz pozteko
aukeratua deguna.
Santa maitea gaur artu degu
gure kideko laguna;
aren laguntzaz bete gentzake
egun ontako jarduna.

3

Mendi tontorrek elurrez zuri
atai aldean laiotza,
etxe ontako nagusi jaunak
urrezku du biotza.

Santa Agedak kendu digu gaur
eskean asteko lotsa
dirurik ezpada berdin zaigu
gizendutako bildotsa.

4

Zelai erdian lorek argi,
larros, krabelin da lili,
etxe ontako etxekoandreak
Ama Birgiña dirudi.

Etxe ontako urdaiazpiko
asko, kakutik zintzili,
ta lukainka gorriak ugari
poltsa betetzeko guri.

"ADARRAKOAK TALDEA". EUSKAL HERRIKO ABESTIAK. GASTEIZ. 1980

7. SANTA AGEDA

1

Zorin, etxe hontako denoi!
Oles egitera gatoz,
aterik ate ohitura zaharra
aurten berritzeko asmoz.
Ez gaude oso aberats diruz,
ezta ere oinetakoz.
Baina eztarriz sano gabiltza,
ta kanta nahi degu gogoz.

2

Santa Ageda bezpera degu
Euskal Herriko eguna,
etxe guztiak kantuz pozteko
aukeratua deguna.
Santa maitea gaur hartu degu
gure bideko laguna.
Haren laguntzaz bete gentzake
egun hontako iharduna.

3

Siziliako ugarte ederrak
emana digu lorea.
Han jaio baitzan gure Ageda,
zorioneko gaztea.
Txikitatikan gogoz hartu zun
Jesukristoren legea.
Maitasun honek ekarri zion
bihotzeko poz betea.

4

Edertasunez jaunak apaindu
zuan Ageda gaztetan.
Haren begiak izar bi ziran,
arpegi gozo haretan.
Gizon gaiztoen grina zitalak
esna zitzakeen benetan.
Laister izutu zan Kintziano
Agedaren ederretan.

5

Agedak bere maite bakarra
Jesus aukeratu zuan.
Horregaitikan beste maiterik
ez zan harentzat munduan.

Kintzianoren eske guztiak
errez baztertu zituan.
Baina agintari gaizto harek
kristautzat zalatu zuan.

6

Emakume gaizto baten mende,
sartu zuten giltzapean,
Agedaren bihotz garbi hura
zikin ote zezakean.
Alperrik baina ahalegindu zan
andra lizuna lanean.
Honek esanak ez ziran sartu
Agedaren bihotzean.

7

Amorrotu biziz oinutsik jarri
dute Ageda zintzoa
txingar gorien gainean gero
ibilarazi gaisoa.
Ondoren, bular bat ebakita,
uzte dute urratua.
Baina Jainkoak bihurtu zion
gau hartan bular mindua.

Alperrik gizon gaiztoak zuten
oinazez erdi hilik utzi.
Jesukristoren maitasun hartan
ez zuan inola etsi.
Otoi gozotan gogoia isuriz
mundu hontatik ihesi,
zeruetako zori ederra
betiko zun irabazi

Alkate jaunari

Alkate jauna, legean gatoz
baimen eskean atera,
kanta zaharrak galdu ez ditezen
lehenengo ohitura piztera.
Guraso zahrren legean pozik
goaz danok kantatzera.
Santa Agedak ekarri gaitu
berroren etxe aurrera.

Etxeko jaunari

Mendi tontorrek elurrez zuri,
atari aldean laiotza.
Etxe hontako nagusi jaunak,
urrezkoa du bihotza.

Santa Agedak kendu digu gaur
eskean hasteko lotsa,
dirudik ezpada, berdin zaigu
gizendutako bildotsa.

Bikario jaunari

Apaiz buru jaunaren atean
jo nahi degu gaur aurrena,
Jaungoikoaren ordezkoiari
gure agurrik onena.
Zeruko Jaunak argitu beza
berroren ihardun zuzena,
zeru goietan izan dezagun
guztiok gure azkena.

Etxeko andreari

Zelai erdian loreak argi,
larros, krabelin ta lili.
Etxe hontako etxekoandreak
Ama Birjina dirudi.
Etxe hontako urdaiazpiko
asko, kakotik zintzilik,
ta lukainka gorriak ugari
poltsa betetzeko guri.

Senar-emazte gazteei

Itzal berria zabaldu digu
atai aurreko intxaurreak,
hebe berriak sendotu ditu
etxeke sakape zaharrak.
Senar-emazte gazteak neurtu
dituzte beren indarrak:
Arto ta gariz beteko dira
aurten mandio baztarrak.

Etxeko alabari

1

Mutil gazteak atean gera
non dago etxeke larrosa?
Atera bedi azkar leihora
begiak ditzagun goza.
Eguzki berak ikusi nahi du
horren arpegi panpoxa.
Nere emazte izan nahi balu
betea nuke nik poza.

2

Mutil taldea hementxe gaude,
danok gazteak eta gai,
mundu guztia igaro degu,
itsas, lehor, mendi, zelai.

Neskatx ederrak utzi ditugu
negar malkotan gure zai.
Baina guk neska danen artean,
hemengotxe alaba nahi.

Etxeko semeari

Tantai luzaek gerria zuzen
darama zero aldera,
etxe hontako seme jatorrak
badu maitale aukera.

Alaba gazte asko dabilta
zugatik bihotz minbera,
mutilzahartuta bizi izateko
Jaunak egina ez zera.

Etxeko hurrei

Gau ederrean ilargi inguru,
izarrak zero urdinean,
sukalde hortan amaren albo
haur ederrak jolasean.

Zerua hustu zaigu aingeruz,
horiek hemen jaiotzean
zeruko jaunak gordeko ditu
gizon egin bitartean.

Dendetan

Eskean gatoz, baina ez gera
ez ijito ta ez praile,
Santa Agedak atera gaitu
kaletara kantatzaile.
Denda honetan kajoitxo asko,
danak giltza ta zerraile,
estraperloko kajoitik bota
peseta pare bat mile.

Tabernetan

1

Aspaldi hontan ura garesti
dabil esne ta ardotan,
mahats gutxi izan arren,ardorik
ez da palta tabernetan.
Jesusek ura ardotu bazun
Kanaango eztaietan,
orain ikasle azkarrak sortu
zaizkio ardangeletan.

2

Ura gustatzen zaigu eskuak
ta arpegia garbitzeko,
baina napar beltza behar degu,
eztarria bustitzeko.

Txanpaina ere edango genuke,
norbait balitz emateko.

Pattarra ez da gaizki etortzen
bizbarreko hotza kentzeko.

JOSE INAZIO ANSORENA, EUSKAL KANTAK. EREIN. DONOSTIA 1993

8. SANTA AGEDA

1

Zorion etxe hontako denoi
oles egitera gatoz.
Aterik ate ohitura zaharra
aurten berritzeko asmoz.
Ez gaude oso aberats diruz
esta ere oinetakoz,
baina eztarriz sano gabiltza
ta kanta nahi dugu gogoz.

2

Santa Ageda bezpera dugu
Euskal Herriko eguna.
Etxe guztiak kantuz pozteko
aukeratua duguna.
Santa maitea gaur hartu dugu
gure budeko laguna,
haren laguntzaz bete gentzake
egun hontako jardunak.

XANTI ESPINA (Moldaketa)

TXIO TXIOKA. GIPUZKOAKO ABESBATZEN ELKARTEA. LAZKAO. 1989

9. SANTA YAGEDA

Bedeinkatua izan dedilla
etxe onetako jendea
Probe ta umil dabilzanentzat
badute borondatea.
Grazia diot nik ipiñi
Santa bedinkatu oni,
kristiandadean onen izena
beti santifika bedi.

ALBERTO MITXELENA. 120 CANTOS VASCOS

Federación de Coros de Guipúzcoa. Diputación Foral de Guipúzcoa.

10. SANTA AGEDA (DIOS TE SALVE)

Según José Inazio Ansorena en su obra ya citada, en algunos lugares se utiliza esta melodía, que no es sino la de Dios te Salve con algunas modificaciones, para la ronda de Santa Agueda.

La canción se interpreta de manera alternativa entre el solista y el coro. Se utiliza también en otras fechas, como Año Viejo y San Juan. Los versos que se presentan fueron recogidos en Oiartzun por D. Manuel Lekuona.

Sarrera

Bedainkatua, alabatua
aldareko sakramentua.
Pekatuaren mantxarik gabe
zeina den konzebitua.

Leloa

Dios te salve, ongi etorri!
Gabon Jainkoak diela!
Legearekin kunpli dezagun
Santa Agedaren bezperan.

Koplak

1

Hau aizearen epela,
airean dabil horbela.
Etxen ontako jende leialak,
Gabon Jainkoak diela.

2

Zapata zuri paperez,
euri danean batere ez.
Nagusi jauna, esan bezaigu
hasiko geran edo ez.

3

Horroko or goian izarra,
errekaldean lizarra.
Etxe hontako nagusi jaunak
urre gorrizko bizarra.

4

Horroko hor goian elorri,
hondoa jo ta erori.
Etxe hontako etxekoandreak
Ama Birjina dirudi.

5

Etxeko seme zalduna
Jesukristoren laguna,
horla bakarrik gaizki zaude
behar zenduke laguna.

6

Etxeko alaba, noz zera?
inon ageri ez zera.
Atoz honera ate ondora
gure ilunak kentzera.

7

Lau galai gazte badauzkat,
jarriko dizut aukera.

Neroni ere gaian nago
baldin guztatzen ba zera.

8

Emango bauzu emazu,
bestela ezetz esasu,
ate ondoan hortzak hiltzera
amak ez gaitu bialdu.

9

Eskupekoa hartu degu ta
orain abia gaitean
adiosakin ez degu eta
agur ikusi artean.

11. SANTA AGUEDA EN ALGUNOS PUEBLOS DE ÁLAVA

En primer lugar Joaquín Jiménez indica como más usual en casi todos los lugares de Alava en la actualidad el siguiente estribillo que transcribimos literalmente.

Aintzaldun daigun Agate Deuna
biar da ba Deun Agate.
Etxe onetan zorion utza
betiko eusko aldabe.

Por la estructura rítmica, puede utilizarse la melodía habitual de Santa Agueda. Mas adelante, Jiménez da otras letras utilizadas en Santa Agueda en varias localidades alavesas. Por desgracia no facilita la o las melodías que se utilizan para estas canciones.

- **Urturi**

Con consentimiento de Dios
y permiso del Alcalde
hemos salido a rondar
sin hacer mal a nadie.

- **Llanada, Barrundia y Zuya**

Esta noche de Santa Agueda
por no poderlo olvidar
hemos salido de ronda
los mozos de este lugar
como los antepasados
solían acostumbrar
para que los venideros
no lo puedan olvidar.

- **Lantarón y Valdegobía.**

San Agueda está en la puerta
con su manto y su cesta
Santa Agueda ¿dónde has estado?
no te he visto en todo el año.
Los mozos, Ama y Señora,
te pedimos un remedio
para que nos acompañes
a pedir por todo el pueblo.
Bendita sea la moza
y bendita sea la casada
a Santa Agueda tenemos
por patrona y abogada.

Nosotros todos tomamos
chorizo, dinero y pan
y también algunos huevos
para luego merendar.

JOAQUIN JIMÉNEZ. ÁLAVA EN SUS MANOS, tomo 2.
CAJA PROVINCIAL DE ALAVA-ARABAKO KUTXA. VITORIA 1983

12. SANTA AGUEDA EN EL DURANGUESADO

Describe Isidoro Ruiz de Arbulo en la *Revista Bascongada*, la fiesta de Santa Agueda que se celebraba en la zona de Durango. No facilita las melodías utilizadas, pero sí varias letras que transcribimos por poderse acoplar a algunas de las melodías anteriores.

Bedeinkatua izan dedilla
etxe onetako jendia.

Bedeinkatua izan dedilla
etxe onetako jendia.

Pobre ta umil dabillenenzat
badute borondatea.

Libertadia eskatzen diot
etxeko prinzipalari.

Santa Agedaren alabantzak
kantadutera nua ni;

Grazia pizkat ipini

Santa bedeinkatu oni

Kristandian onen izena

beti bedeinkatu bedi.

Nork esango du zer pasa zuan
Munduban Santa Agedak,
Lendabiziko azotatu ta
Kendu zizkaten bularrak;
Gorrotuaren indarrak
Jentillen biotz gogorrak.
Istanpatian estalizio
Gorputz guztia odolak.

Santa au preso sartu zanian
Zan milagro bat andiya,
Zeruetatik jetxi zitzayon
Jaungoikoaren argiya.
Milagro ikaragarriya
Santa onen alegriya;
San Pedrok berak kuratu zion
Santiari gorputz guztia.

Onen erida gorputzekoa
Zenbateraño otezan,
Santa Ageda martiri onen
Itz bi nai nituzke esan;
Jentillen atzamarretan
Batera bildurtzen etzan,
Bada emendik kon sideratu

Santaren biotza zer zan.
Berriz enperadoreak diyo
Eramateko argana,
Donzella gazte onek biotza
Len bezin firme darama,
Jaun zerukoak emana
Orain berekin daukana,
Amore aundita zuen
Gure Jaungoikoa gana.

Martiri oni esaten dio,
Zeña zegoan isilik,
Adora itzazu gure jaungoikoak
Baldin naibadezu bizirik;
Itz oriyek aditurik
Santak baidiyo bakarrik;
Nik adoratzen dedana baño
Ez dago iñon besterik.

NOTA FINAL

A la hora de cierre, han llegado a nuestra manos tres versiones más de la melodía de Santa Agueda, las dos primeras de las cuales reproducimos con los números 13 y 14. La tercera corresponde a la escena décima de la ópera "Mirentxu" de Jesús Guridi, construida toda ella en torno a la tradición de Santa Agueda, donde los mozos rondan a Mirentxu y entonan la canción propia de la fiesta.

13. LOS COROS DE SANTA AGUEDA

Aintzaldu daigun Agate Deuna,
bijar da ba Deun Agate
etxe onetan zorijon utsa
betiko euko albabe.
Deun agate nabatzeko gatoz
aurten be igazko berberak
Ygaz lez artu gagixu bez ta
zabaldu zuben zakelak.

Ropero "Vasco" kardurea dau
geure txiruak jantzeko;
ropero "Vasco" kardurea dau
gure txiruak jantzeko.
Emoguzu be iarren! zertxu bait
geukara eruateko
Emoguzu be iarren! zertxu bait
geukara eruateko.

Aparece esta versión en un titulado "Álbum de Cantos Vascongados", arreglados para piano con letra y firmado por Vicente Lozano. Editado por Unión Musical Española en 1915. Es en número 1 de esa colección y se encuentra en el archivo "Eresbil" de Rentería.

14. SANTA AGEDA

Aintzaldu daigun Agate Deuna

bier da, ba, Deun Agate.

Etxe onetan zorion utsa

betiko euko aldabe. (bis).

Zeru goi goian eder izarra,

errekaldean lizarra;

etxe ontako nagusi Jaunak

urregorrizko bizarra.

Etxeko andra, andra zabala

toki oneko alaba

bidean gatoz ondo jakiñik

esku zabala zarala.

Coda: Zaindu gaizuz Deun Agate. Bai.

Aparece esta versión, a seis voces mixtas, debida a José Domingo de Santa Teresa. Fechada en Larrea en 1965 y dedicada a los cantantes de Arratia. Desconocemos la editorial, pero se encuentra en el archivo "Eresbil" de Rentería.

BIBLIOGRAFÍA

ADARRAKOAK TALDEA. EUSKAL HERRIKO ABESTIAK. GASTEIZ 1980.

ANSORENA, JOSE INAZIO. EUSKAL KANTAK. EREIN. DONOSTIA 1993.

AZKUE, RESURRECCION MARÍA. CANCIONERO POPULAR VASCO. LA GRAN ENCICLOPEDIA VASCA. BILBAO 1968.

ESPINA, XANTI. TXIO TXIOKA. GIPUZKOAKO ABESBATZEN ELKARTEA. LAZKAO 1989.

FELIU, ALFREDO. TRADICIONES Y COSTUMBRES DEL PAÍS VASCO. KRISLU. SAN SEBASTIAN 1987.

JIMÉNEZ, JOAQUÍN. ÁLAVA EN SUS MANOS. CAJA PROVINCIAL DE ÁLAVA-ARABAKO KUTXA. VITORIA 1983.

JIMENO JURIO. FOLKLORE DE ALSASUA. TEMAS DE CULTURA POPULAR DE NAVARRA Nº213.

MITXELENA, ALBERTO. 120 CANTOS VASCOS. FEDERACION DE COROS DE GUIPUZCOA. DIPUTACIÓN FORAL DE GUIPUZCOA.

OÑATIBIA, ION. 100 EUSKAL ABESTI. EDILI. DONOSTIA 1989.

RUIZ DE ARBULO, ISIDORO. LA FIESTA DE SANTA AGUEDA. REVISTA BASCONGADA.

SANTA MARIA

Misurattu

COLO

ant-al du zi-jun A-ge-ti du-ni-ter

u. bi-jun-ge-ti, e-tse o-ni-ti-ri-yon u-tz-be-ti-ko i-ti-o-al

COLO

SOLO

da. o-pu di- o-gu o-zi-su- na-ti-ungo-ko-ren p-ku-

bi-ti-tse-ge-be-rik bi-zi-tz-

Udal Folklore Akademia
Academia Municipal de Folklore

MUSIKETXEA

San Antonio, 14
01005 Vitoria-Gasteiz
Tel. 147973 / Fax 130388

